

APARIȚII EDITORIALE VITALE ÎNȚELEGERII ȘI PROIECTĂRII PROCESULUI DEZVOLTĂRII SOCIALE

Nu este de loc întâmplător faptul că, în ansamblul preocupărilor ce se impun astăzi sociologilor, – și nu doar acestora – problematica dezvoltării sociale ocupă un loc prioritar și impune o abordare interdisciplinară.

În literatura sociologică de la noi, elemente – disparate, neconectate la o viziune globală – apăruseră mai demult, dar demersul centrat pe sintagma integratoare „**dezvoltare socială**” este relativ recent (*O nouă provocare: Dezvoltarea socială*, 2006, coordonatori Cătălin Zamfir și Laura Stoica, Editura Polirom).

Ca temă (ca subiect), dezvoltarea socială este una „de când lumea” și diversele aspecte ale ei au fost, de-a lungul timpului, abordate de mulți autori din câmpul filosofiei, sociologiei, economiei, dreptului, istoriei științei etc. Am menționa că în domeniul aparițiilor editoriale există unele care se produc la mult timp în urma fenomenelor/proceselor cărora le sunt consacrate, la „mult timp după ce” subiectul tratat de ele a devenit element de conștiință publică curentă. Există însă și apariții editoriale ce tratează fenomene și procese aflate într-o fază inițială ori ascendentă a producerii lor, apariții editoriale ce devin ele însele componente ale **orientării și dirijării** proceselor în cauză.

Este și cazul a două apariții editoriale relativ recente: *Enciclopedia dezvoltării sociale*, coordonată de Cătălin Zamfir și Simona Stănescu (2007, Editura Polirom, 660 p.) și *Proiectarea dezvoltării sociale. Ghid metodologic*, având drept coordonatori pe Cătălin Zamfir, Laura Gabriela Stoica și Manuela Sofia Stănculescu, publicată de Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială a Universității București și Institutul Social Român (2007, 103 p.).

Cele două apariții editoriale la care ne referim se produc doar la un an de la constatarea că există „o nouă provocare” reprezentând, de această dată, **căi și metode** de acțiune și referindu-se la fondul de cunoștințe și metodologia de dirijare și proiectare a dezvoltării sociale.

Nu întâmplător profesorul Cătălin Zamfir este coordonatorul principal al celor trei apariții editoriale menționate în mod expres, domnia sa ilustrându-se și cu alte ocazii (Dicționarul de sociologie, volumele referitoare la calitatea vieții, la politicile sociale etc.) ca posedând o adevărată vocație a publicării de lucrări care să ghideze „în timp real” acțiunea pe care o teorie o fundamentează.

Între cele două lucrări la care ne referim există atât evidente elemente comune, cât și diferențe. Asemănările țin, în primul rând, de însăși **tematica abordată**: dezvoltarea socială. Referindu-se la același subiect, în mod normal ambele cărți tratează despre problema socială, căile și fazele dezvoltării sociale, strategiile dezvoltării sociale, indicatorii dezvoltării sociale, proiectele de dezvoltare, evaluarea și monitorizarea dezvoltării sociale etc.

Un alt element comun îl constituie **autorii** ce au contribuit la cele două apariții editoriale. Atât *Enciclopedia dezvoltării sociale* cât și *Proiectarea dezvoltării sociale. Ghid metodologic* au același coordonator principal (profesorul Cătălin Zamfir), dar au comun și peste 60% dintre coordonatori/autori/colaboratori.

Diferențele normale sunt date de **scopul** distinct al celor două lucrări, ceea ce determină deosebiri de **extensie și ordine** tematică a tratării, deci de însăși **volumul** foarte diferit al celor două lucrări.

Începând o sumară prezentară a *Enciclopediei dezvoltării sociale*, să facem mai întâi două aprecieri de ansamblu. Ea conține **108 articole** aranjate, în mod tipic pentru orice enciclopedie/dicționar, în funcție de criteriul alfabetic. Aceasta înseamnă că **ordinea abordării** este aleatoare, în funcție de criteriul alfabetic și nu după cerințe de consecvență logică ori importanță.

Enciclopedia se deschide cu tratări despre acțiunea colectivă, administrația publică, analiza costurilor, analiza de impact, analiza nevoilor, aria de responsabilitate și atribuirea socială a vinovăției, cele 7 subiecte selecționate pentru litera **A**. Lista celor 108 subiecte se încheie cu două „aparținând” literei **V** și anume, valori ale dezvoltării sociale: echitatea și justiția socială și egalitatea oportunităților educaționale și sociale.

Într-o lucrare ce nu ar fi avut profil de enciclopedie/dicționar, **ordinea** tratării ar fi fost cu totul alta, urmând traseul general – particular și fundamental – aplicativ. Astfel, un tratat ori o monografie ar fi debutat cu considerații despre problema socială, conceptul de dezvoltare socială, căile și fazele dezvoltării sociale, teoriile dezvoltării sociale, indicatorii dezvoltării sociale ș.a.m.d.

Regimul de enciclopedie are însă și avantaje, printre care și pe acela al facilitării consultării, în sensul că, interesat fiind de un anumit subiect, îl găsești imediat – dacă el este cuprins în sumar – la litera respectivă. Un important avantaj al enciclopediilor este și acela că, pentru multe aspecte particulare (diverse metode, prezentare de instituții etc.), pot fi folosiți ca autori specialiști în aceste domenii particulare; deci, asemenea aspecte cu totul particulare vor fi cuprinse în enciclopedie, în timp ce 1–3 autori ai unei monografii ori ai unui tratat nu s-ar apleca asupra unor astfel de aspecte de specialitate colaterală.

În acest context, se ridică în mod normal și întrebarea dacă cele 108 subiecte sunt de aceeași importanță și necesitate? Evident că ele puteau fi în număr mai mic sau mai mare, dar țin de două categorii, cele mai importante constituind **axa centrală** a problematicii, cum ar fi articolele referitoare la problema socială, dezvoltarea socială, teorii ale dezvoltării sociale, căile și strategiile dezvoltării, fazele dezvoltării sociale, proiectarea și programele dezvoltării, monitorizarea și evaluarea dezvoltării sociale etc.

În enciclopedie sunt cuprinse și subiecte **colaterale** față de axa problematică principală, care completează prin aspecte particulare înțelegerea procesului de ansamblu al dezvoltării sociale. Absolut la întâmplare semnalăm din categoria acestor subiecte complementare articolele despre gentrificare, Organizația Națiunilor Unite, birocrăție/birocratizare, analiza costurilor, misiune/viziune, metode de prognoză: Delphi, izomorfism instituțional, negociere, telecentru etc. Departe de noi gândul că ele nu ar fi necesare în cadrul Enciclopediei și ținem să constatăm că ele – ca și altele din această categorie – beneficiază de o laborioasă documentare și prezentare. Ceea ce vrem să spunem este că ele aparțin categoriei subiectelor care pot mări ori micșora numărul articolelor unei enciclopedii, deci și volumul acesteia. Opinăm, deci, că deși multe dintre aceste concepte pot fi găsite și în alte dicționare/ enciclopedii, cuprinderea lor în cea prezentă este utilă și întregeste înțelegerea procesului complex al dezvoltării sociale.

Să facem câteva referiri la **autorii** acestei prestigioase apariții editoriale. Ei sunt în **număr de 50** și posedă caracteristici de evidentă valoare. Dintre acești autori, **28 (= 56%) lucrează în învățământ**, 10 dintre ei (= 20%) având statutul de profesori și conferențieri universitari și cam tot atâția fiind doctoranzi și masteranzi la Facultatea de Sociologie și Asistență Socială a Universității din București. Al doilea segment important (**15 = 30%**) al grupului de autori îl reprezintă **cercetătorii științifici** ai Institutului de Cercetare a Calității Vieții, 87% dintre aceștia fiind în același timp doctoranzi ai Facultății de Sociologie și Asistență Socială. În fine, 5 autori (= 10%) au funcții atât în învățământ, cât și în cercetare, iar doi dintre ei lucrează în alte instituții. Din punctul de vedere al pregătirii științifice, remarcăm faptul că 40% dintre autori posedă titlul științific de doctori, iar 48% sunt doctoranzi, deci 88% sunt certificați ori în curs de certificare a statutului științific.

Nu ar fi realist să ne imaginăm că ar fi posibilă o contribuție egală a fiecărui autor la realizarea Enciclopediei. Putem ușor constata că un grup de 10 autori (reprezentând 20% din cei 50) au elaborat ori contribuit la aproape jumătate (50 = 45%) din cele 108 articole, aceștia fiind Cătălin Zamfir, Adrian Hatos, Cosima Rughiniș, Sergiu Băltătescu, Cosmin Briciu, Iulian Stănescu, Codrin Scutaru, Mihaela Lambru, Sorin Cace și Pásztor Gyöngyi. Deci, există un nucleu de bază al autorilor cu contribuții multiple, ce îi diferențiază de autorii cu contribuții singulare, care pot fi, de altfel, la fel de valoroase.

Remarcile de mai sus se referă doar la aspectul **numărului** de articole elaborate, nu și la **volumul** (paginația) acestora, criteriul paginației putând modifica oarecum situația. Putem constata că, în general, autorii unui singur articol se remarcă printr-o paginație mai bogată, ei fiind și cei ce abordează, de regulă, subiecte pe care le-am numit colaterale. Pentru a exemplifica doar câteva cazuri, amintim pe Maria Larionescu (*Modelele dezvoltării sociale în istoria României*, cu aproape 10 pagini din enciclopedie), Bogdan Voicu (*Telecentrul* – 9 pagini), Tudor Pitulac (*Comunitate* – aproape 10 pagini), Liliana Pop (*Teorii asupra tranziției economice și politice de sistem – de la socialism la capitalism* – 9 pagini), Dana Cornelia Nițulescu (*Gentrificare* – 8 pagini), Filip Alexandrescu (*Dezvoltarea socială și riscurile ecologice* – 8 pagini), Radu Gabriela Umbreș (*Acțiune colectivă* – 7 pagini), Larisa Lăzărescu – Spetețchi (*Organizația Națiunilor Unite* – 6 pagini) etc.

Posibil că asemenea considerații să pară eventualului cititor ca inutile, noi încercând doar să arătăm că autorilor de subiecte colaterale li s-a dat posibilitatea de a le expune suficient de lămuritor, știut fiind faptul că ele beneficiază de mai puține conexiuni în cadrul enciclopediei decât temele „de linie”. Bineînțeles că, în fond, extensia tratării subiectelor ține de **necesitatea de a le clarifica**; dăm ca exemplu două dintre articolele elaborate de către același autor, Iulian Stănescu, care dintre cele patru articole ce-i aparțin, îl are, probabil, atât pe cel mai scurt din volum (Misiune/viziune – o jumătate de pagină) cât și pe cel mai lung (Reformă – România în perioada de tranziție – 17 pagini).

Este identificabil principiul de bază al redactării articolelor Enciclopediei, constând în explicarea **conceptului** ce surprinde fenomenul/procesul analizat, un scurt **excurs istoric** al existenței sale, prezentarea **structurii** (structurilor) sale, constatarea **conexiunilor** cu alte fenomene și procese, **prognoza** evoluției sale viitoare, evidențierea **contribuției** ce o poate avea în cadrul dezvoltării sociale și sugerarea eventualelor piste de **aprofundare** a unor aspecte. Și toate acestea expuse pe fondul unei documentări redutabile asupra căreia vom reveni.

Încheiem prezentarea contribuției autorilor cu mențiunea că principalului coordonator al Enciclopediei – profesorului Cătălin Zamfir – nu numai că îi aparțin **cele mai multe** contribuții individuale (9 articole redactate), dar majoritatea acestora aparțin categoriei ce am calificat-o ca reprezentând „axul central” al problematicii dezvoltării sociale. Ne referim la articolele despre *Cunoaștere instituțională*, *cunoaștere științifică*, *Schimbare de sistem*, *Schimbare socială prin lege*, *Arie de responsabilitate*, *Probleme sociale*, *Dezvoltare instituțională*, *Dezvoltare socială*, *Fazele procesului dezvoltării sociale* și *Indicatori ai învinovățirii – indicatori ai capacității de dezvoltare socială a societăților*.

Creдем că s-a observat că facem doar o **prezentare** a enciclopediei cu referiri la subiectele și autorii ei, fără să ne referim la **conținutul** articolelor, la tezele, clasificările, aprecierile etc. pe care acestea le conțin. Vom face, totuși, o excepție semnalând o singură apreciere dintre foarte multele pe care enciclopedia le conține, pentru a ilustra faptul că analizele științifice conduc la concluzii mult diferite de aserțiunile uzuale la nivelul gândirii comune. Vorbind despre indicatorii tipului și gradului de învinovățire (*indicatorul învinovățirii sociale – i.v.s.* și *indicatorul învinovățirii individuale – i.v.î.*), Cătălin Zamfir concluzionează: „Societatea noastră actuală pare să fie caracterizată prin valori foarte ridicate ale *i.v.î.* și scăzute ale *i.v.s.* Dacă aceasta este situația, putem concluda că societatea noastră, în momentul de față, este conservatoare, neinteresată de o schimbare socială, iar accentul cade pe o ideologie opresivă: justifică rateurile sistemului prin învinovățirea indivizilor” (p.314).

Bibliografia ce stă la baza enciclopediei este cu totul impresionantă. Ea conține **937 de cărți și articole, 121 de rapoarte și studii** ale organizațiilor internaționale ori naționale și **26 de resurse internet**, totalul fiind de peste 1080 surse folosite în documentare. Dintre cărți/articole, 26% sunt apărute până în 1990, 27% apărute între 1991–1999, 43% între 2000–2005 și 4% în 2006/2007, deci aproape jumătate din bibliografie este datată începând din anul 2000. În privința rapoartelor și studiilor, 82% aparțin perioadei de după 2000, ceea ce indică o documentare „la zi”, foarte actuală.

Proiectarea dezvoltării sociale. Ghid metodologic este o lucrare de factură cu totul deosebită față de *Enciclopedia dezvoltării sociale*. Am semnalat deja ca elemente comune **tema** (dezvoltarea socială) și **autorii** (60% aceeași pentru ambele lucrări). Diferența fundamentală este aceea de **scop** al celor două lucrări, din care decurg și celelalte: **selecția tematică și ordinea, volumul** (aproximativ 10% din cel al enciclopediei), **modalitatea** redactării etc.

Încă în introducerea „De ce un ghid al dezvoltării sociale ?” se argumentează șansa de trecere de la dezvoltarea **prin crize** la dezvoltarea socială **proiectată și planificată**. Se indică, în același timp, schema conceptelor-cheie ale paradigmei dezvoltării sociale: **problemă socială, obiectiv strategic, plan de acțiune, monitorizare și evaluare**.

Pentru proiectarea socială se merge pe filiera celor **8 faze ale dezvoltării sociale**, așa cum au fost ele propuse de Cătălin Zamfir în Enciclopedie (p. 257–260) și rezumate în ghid la p. 9–12. Tot sub aspectul general al proiectării, sunt enunțate și **cele 10 principii ale dezvoltării sociale**, începând cu cel al parteneriatului și terminând cu cel al investiției în dezvoltarea socială și umană.

Apoi, pe parcursul a 80 de pagini (16–95), sunt parcurse pas cu pas cele 8 faze ale proiectării dezvoltării sociale, și anume: identificarea și diagnoza problemelor sociale, stabilirea priorităților și adoptarea obiectivelor de dezvoltare, identificarea soluțiilor alternative și alegerea strategiei, elaborarea planului de acțiune, implementarea planului, monitorizarea, evaluarea și *feed-back*-ul și corecție.

Întregul material al lucrării este **extrem de bine structurat**, foarte **clar** prezentat, foarte bine **sistemizat** și **ilustrat grafic**. Prin aceasta, își merită pe deplin calificativul de **ghid** metodologic din a cărui parcurgere rezultă, pas cu pas, modalitatea logică a succesiunii acțiunii de proiectare socială. Autorii nu sunt identificabili ca într-un volum sau enciclopedie, dar sunt ușor depistabili, comparând ghidul cu Enciclopedia. Unele capitole (problema socială, dezvoltarea socială, fazele dezvoltării sociale, evaluarea etc.) **rezumă** fidel articole din enciclopedie, în timp ce altele – având probabil aceiași autori – sunt formulate diferit.

Pe parcursul a 80 de pagini de ghid există 10 reprezentări grafice ilustrative și 36 de tabele sintetizatoare, care esențializează aspecte ale problematicii. În fond, peste 60% din pagini conțin o figură ori un tabel explicativ, dar și restul folosesc clasificări, punctaje ori alte elemente ce

sintetizează textul. Această ilustrare grafică este de la concepție și până la realizare una de excepție, lucrarea reprezentând o frumoasă reușită și sub acest aspect.

Proiectarea dezvoltării sociale. Ghid metodologic se încheie cu un **mic glosar de termeni** (40 la număr) și 26 de **resurse utile**, adică o sumară bibliografie, din care 73% sunt surse editate începând cu anul 2000.

Apreciem, deci, ca extrem de utilă „comprimarea” unei voluminoase enciclopedii într-un ghid metodologic suplă și excelent conceput, care devine un instrument extrem de util tuturor celor implicați în acțiunea practică a dezvoltării sociale planificate la diferite niveluri.

Septimiu Krausz

MIHAELA HĂRĂGUȘ, *Tranziția la statutul de părinte în Europa. Evoluții recente și posibili determinanți*, Editura Presa Universitară Clujeană, 2008, 222 p.

Cartea Mihaelei Hărăguș – *Tranziția la statutul de părinte în Europa. Evoluții recente și posibili determinanți* –, apărută în 2008 la Editura Presa Universitară Clujeană, constituie editarea, cu unele modificări, a tezei de doctorat susținută la Universitatea din Cluj de către autoare. Lucrarea de față este astfel rezultatul cercetărilor autoarei, pe parcursul mai multor ani, în zona de confluență dintre demografiei și sociologia familiei. Analiza efectuată în aceste pagini asupra tematicii sensibile a schimbării demografice pe care o traversează Europa în ultimele decenii, cu punctarea constantă a specificului acestui proces în România, demonstrează atât parcurgerea unei vaste bibliografii în domeniul demografiei și sociologiei populației, cât și susținerea cu date statistice relevante a întregii lucrări.

Cartea este structurată în cinci capitole tematice, care sunt precedate de o succintă introducere în tematica abordată, cu punctarea conținutului fiecărui capitol. În încheiere sunt reluate principalele concluzii ale lucrării, realizându-se astfel o sinteză a întregii lucrări. Lucrarea Mihaelei Hărăguș este deschisă de un Cuvânt-înainte al profesorului Traian Rotariu, în care acesta reușește să creeze un „portret” al întregii cărți, considerând că aceasta „reprezintă, în același timp, o contribuție importantă la studierea și explicarea fenomenului de fertilitate în societățile contemporane, dar și un text cu certe valențe didactice, toate capitolele sale putând fi folosite ca bibliografie pentru cei care studiază, în diferite facultăți și din diferite perspective, problematica populației” (p. 8).

În ceea ce privește structurarea tematică a capitolelor cărții, semnalăm centrarea pe teme clar delimitate a fiecăruia dintre acestea. În acest sens, **capitolul 1** descrie evoluția fertilității pe continentul european, **capitolul 2** cuprinde analiza factorilor care sunt responsabili de evoluția comportamentului demografic legat de familie, **capitolul 3** prezintă problema fertilității scăzute, din perspectiva cursului vieții, **capitolul 4** realizează o descriere a comportamentului demografic în România, iar **capitolul 5** se axează pe prezentarea unor consecințe ale fertilității scăzute și proiecții ale acesteia.

Capitolul 1 (*Evoluții recente ale comportamentului demografic legat de familie, în Europa*) ilustrează profilul demografic al Europei ultimilor decenii, caracterizat prin rate scăzute de natalitate și fertilitate, creșterea incidenței divorțurilor și a uniunilor consensuale, îmbătrânirea populației etc. Dintre aceste procese, scăderea ratei fertilității sub pragul de înlocuire și creșterea ponderii populației în vârstă, în totalul populației, reprezintă constante pentru aproape întreg continentul european. Profilul demografic al marii majorități a statelor europene¹ este unul de spor natural negativ, dat în special de valorile scăzute înregistrate de rata natalității. Gerentificarea este un proces care a urmărit evoluția umanității din cele mai vechi timpuri², însă în ultimele decenii amplexarea acestuia în Europa

¹ Exceptând Franța, Islanda și Irlanda, unde în ultimii ani s-a înregistrat spor natural pozitiv (www.eurostat.eu).

² Van de Kaa, D., Europe and its population: the long view, în *European Populations: Unity and Diversity*, Van de Kaa et al. (eds.), European Association Population Studies, Kluwer Publishing, Dordrecht, Boston, London, pp. 1–51, 1999.